

ולכאורה ביאור דברי התוס' דמה דאמרינן במפקיר כרמו וחזר וזכה בו חייב בלשו"פ ופטור מן המעשר דוקא בזכה בגוף הקרקע, אבל אם זכה רק בפירות ולא בגוף השדה פטור אף ממעשר, ואפילו שזכה בפירות מחוברין לקרקע כיון שלא זכה בגוף השדה.

ולפי פירוש זה כל דברי התוס' הוא דלא כהר"ש דלהר"ש בזכה בקרקע ופירותיה גם כמעשרות מחויב, אבל ראיתי בספר הליכות אליהו שכתב דכוונת התוס' דאם זכה רק בפירות פטור אף מלשו"פ, הפירוש דזכה בפירות בשעת בצירתן ולא במחובר ובאופן זה פטור מכולהו, ואין הכרח בדבר, ואח"כ מצאתי בחזון איש שביעית סי' ב' אות ג' מביא דברי התוס' והביא דיש לפרש בדברי התוס' דזכה במחובר אבל אם לא זכה בקרקע פטור ממתנות עניים דאין כאן ריבוי דתעזוב יתירה דכל הריבוי הוא שמחויב בלקט שכחה ופאה דוקא שזכה בו הבעלים, וכן שיטת הרמב"ם פרק ה' ממתנות עניים הל' כ"ז, וכיון דלא זכה בקרקע גם כן הוי כזכה בו אחר. ומסיק דאולי כוונת התוס' כשתולש מן ההפקדו חזכה בתלישתו, אבל כשזכה בקמה חייב כמעשר עני ע"כ, וזה כמו שכתב בעל הליכות אליהו ודוק.

והנה שיטת הרמב"ם שהבאתי בהל' מתנות עניים הל' כ"ז מחלק כסברת רבינו שמתה דדוקא במפקיר וזכה בו הוא — חייב בלקט שכחה ופאה, אבל בזכה בו אחר פטור אף מלשו"פ, וחילוק הר"ש שמחלק דיש הבדל בין בזכה בקרקע ובפירות דחייב בכל ובין בזכה רק בפירות דפטור מן המעשר וחייב בלשו"פ, הרמב"ם לא חילק בזה. ואף דבירושלמי יש מ"ד הסובר כהר"ש כמו שהבאנו לעיל הרמב"ם לא פסק כמ"ד זה אלא כמ"ד השני החולק על זה כמבואר שם בירושלמי, וצע"ג בכל הענין הזה.

פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ ישראל לעניין תרומות ומעשרות וחלה ופירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ

שנינו במשנה חלה פדק ב משנה א: פירות חוץ שנכנסו לארץ חייבין בחלה, יצאו מכאן לשם רבי ליעזר מחייב ור' עקיבא פוטר. ובירושלמי חלה פדק ב הל' א:

פירות חוצה לארץ כו', כתיב "אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין, אין אתם חייבין חוצה לארץ. תני, זו דברי ר' מאיר, אבל דברי ר' יהודה פירות ח"ל שנכנסו לארץ ר"א פוטר ור"ע מחייב. מה טעמו דר"א "לחם הארץ" לא לחם ח"ל. מ"ט דר"ע "אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין בין פירות הארץ בין

פירות חוץ לארץ וכו'. חברי"א בשם ר' לעזר ר' בא בשם ר' לעזר, ר' הילא בשם ר' שמעון בן לקיש, כך משיב ר"ע את ר' ליעזר אין את מודה לי בשעה שנכנסו ישראל ומצאו קמחין וסלתות שהן חייבין בחלה, ולאן גידולי פטור הן והוא מקבל מיניה, אמר ר' יוסי תמיהני איך ר"ע מוטיב את ר' ליעזר והוא מקבל מיניה, תמן עד שלא נכנסו לה למפריע ירשו, דא"ר הונא בשם רבי שמואל בר נחמן: לזרעך אתן אין כתיב כאן, אלא לזרעך נתתי, כבר נתתי.

דברי הירושלמי צריכים עיון, דהנה ירושה היא לנו מאבותינו לא מהני לענין חיוב חלה דכענין כיבוש, דאף בזמן הזה דחלה דרבנן, כמבואר בגמ' כתובות כה ע"א: אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא חלה דרבנן, דתניא "בבואכם אל הארץ וכו'" בביאת כולכם אמרתי ולא בכיאת מקצתם, וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סלוק. וכן בנדה דף מו ע"א. ואם כן מאי מהני שירשו למפרע, הא כל זמן שלא נכנסו ולא היה כיבוש לא נתחייבו בחלה ואכתי הרי גדלו בפטור.

הגר"א בביאורו על הירושלמי חלה פרק ב כתב: אמר ר' יוסי תמיהני. פירש שהיה מתמיה אמאי לא תירץ דתמן אינו נקרא כלל גידולי פטור, שמשעת ביאתן נתחייבו למפרע, נמצא הוי גידולין בשעת חיוב, וכדמסיים, מדכתוב נתתי משמע כבר נתתי ע"כ. מוכח מדברי הגר"א דאחר-כך שבאו לארץ היה הכיבוש מהני למפרע, דמשעת ביאתן נתחייבו למפרע.

בספר חזון איש על זרעים מסכת ערלה סי' יג אות ה' העיר על הירושלמי

הנ"ל.

וד"ל: ויש לעיין, כי ירשו למפרע מאי הוי מכל מקום הא כל זמן שלא נכנסו לא נתחייבו בחלה, ואכתי הווי גדולי פטור? ויש לומר דמכל מקום חשיב גידולי ארץ וכשנתחייבו בחלה נתחייבו אף באותן שגדלו מקודם. ומיהו למה שכתבנו שביעית סי' ג' ס"ק ד', דביאת הארץ חשיב קידוש ואכתי הגדל קודם שנתקדשה הארץ הוי כגידולי חוץ לארץ, ויש לומר דמכל מקום יותר יש לחייב גידולי הארץ קודם שנתקדשה שנכנסו לזמן קידוש, מפירות חו"ל שנכנסו לארץ.

וכנראה שלא ראה את דברי הגר"א שהכיבוש מועיל למפרע לענין חלה

וצ"ע בזה.

[א]

כתב הרמב"ם הל' תרומות פרק א הלכ' כב, וד"ל:

פירות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ פטורין מן החלה ומן התרומות ומן

המעשרות, שנאמר "אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין בח"ל פטורין, ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהם, וכן פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבין בחלה שנאמר "שמה", שמה אתם חייבין בין פירות הארץ בין פירות חוצה לארץ, ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם.

וכתב על דבריו מרן בכסף משנה:

ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ וכו', לכאורה נראה מדברי רבנו שהוא מחלק בין חלה למעשרות בפירות חו"ל שנכנסו לארץ, שחייבין בחלה מדאורייתא ובמעשרות אינו חייב אלא מדבריהם, ויש לתמוה מאחר דמקרא ד"שמה" יליף לפטור גם מתרומות ומעשרות פירות ארץ ישראל שיצאו לחו"ל ממילא אית לן למילף לחייב מדאורייתא פירות חו"ל שנכנסו לארץ גם לענין תרומה ומעשרות וכל דכן הוא? ואפשר לומר דטובד רבנו דאע"ג דקרא ד"שמה" אהני לפטור פירות ארץ ישראל שיצאו לחו"ל, אינו כדאי לחייב מן התורה פירות חו"ל שנכנסו לארץ, משום דכתיב "והיה באכלכם מלחם הארץ", והאי לאו מלחם הארץ הוא, ובין חלה ובין בתרומות ומעשרות פטור מן התורה, ולפיכך הוא ז"ל מפרש דמאי דמן פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה אינו אלא מדבריהם הוא הדין לתרומות ומעשרות, דמדבריהם שכתב בסוף דבריו קאי גם לחלה. ואפשר לומר בענין אחר דאין הכי נמי בפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה מדאורייתא והוא הדין לתרומות ומעשרות, מיהו הני מילי כשנכנסו לארץ קודם שנקבעו למעשר דומיא דחלה דמירי בנכנסו לארץ קודם גלגול, אבל אם נקבעו למעשר בחו"ל ואחר כך נכנסו לארץ מאחר שבשעת קביעותן למעשרות היו בחו"ל פרה מהם חיוב תרומה ומעשרות ופטורין מן התורה אבל חייבין מדבריהם, ולפי זה שיעור לשון רבנו כך הוא ואם נקבעו למעשר ביד ישראל בחו"ל חייבין במעשרות מדבריהם אחר שנכנסו לארץ.

מרן פסק בשו"ע יו"ד סי' של"א כלשון שני בכסף משנה, דבין חלה ובין תרומה ומעשרות פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין, אם נקבעו ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין מן התורה. והכסף משנה לא מחלק בין חלה לתרומה ומעשרות, אבל הרדב"ז מחלק בין חלה שגלגול העיסה היה בארץ חייב מן התורה ובין תרומות ומעשרות, אפילו נקבעו לתרומה ומעשרות בארץ אינו חייב רק מדבריהם, כדמוכח מלשון הרמב"ם כאן. הגר"ח בספרו חדושי רבנו חיים הלוי פרק א מתרומות ה"ל' כב כתב דלא כהכסף משנה, דחילוק גדול יש בין תרומה ומעשרות לענין פירות חוץ לארץ שנכנסו לארץ לבין חלה. וזה תוכן דבריו:

דהנה הרי חלוק תרומה מחלה, דבתרומות ומעשרות בעיני שני דברים לחייבן בתרומות ומעשרות, חדא הבאת שליש, והב' מירוח, וכדתנן בפרק ד' דפאה משנה ה': הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן — פטורין, שבשעת חובתן היו פטורין, וכן הוא בפרק ג' דחלה, ובירושלמי פאה שם ולמה תניתה תרין זימנין, וכו' אחת למירוח ואחת לשליש (הך כיוצא בו המקדיש פירותיו וכו', תנינן הכא במסכת פאה, ותנינן נמי בפרק ג' משנה ג' בחלה, ותרי זימני למה לי — אחת למירוח ואחת לשליש, כלומר חדא מתניתין איירי בהקדיש פירות תלושין דבהן הולכין אחר גמר מלאכתן למעשרות, והיינו מירוח, שאם נמרחו ביד גזבר ואח"כ פדאן פטורין, ואם פדאן קודם מירוח חייבין במעשרות, וחדא מתניתין מיירי במקדיש פירות מחוברין לקרקע דבהן הולכין אחר הגעה לעונות המעשרות והיינו שליש, כדתנן בפ"ק דמעשרות דעונת המעשרות כתבואה וזיתים משהביאו שליש, ואם פדאן עד שלא הביא שליש ביד הגזבר חייבין, ואם אחר שהביאו שליש ביד הגזבר פדאן פטורין. מבואר כאן דלחייב בתרומה תרווייהו בעינין ביד בעל השדה, ואם אחד היה ביד גזבר בשעת חובתן מפטרי לעולם — דבשעת חובתן היו פטורין, וכן הוא מבואר מהא דדרשינן "דגנך ולא דגן נכרי ו"דיגונך" ולא דיגון נכרי, דהיינו הבאת שליש ומירוח, דבתרווייהו אם היו של נכרי מיפטרי מתרומה, וכמבואר בגיטין דף מ"ז להדיא, דהפטור דדגן נכרי תלוי בהבאת שליש. מה שאין כן בחלה לית בה רק חד מילתא המחייבה בחלה דהיינו גילגול לרבנן וקרימת פנים בתנור לר"ע, ולפי זה הרי ניחא היטב דברי הרמב"ם, דהנה בירושלמי פרק ב' דחלה, מבואר דהך דינא ד"שמה" תלוי בתר שעת החובה, אם היה אז בארץ ישראל או בחו"ל, וכדאיתא שם, דעל דעתיה דר"ע הכל הולך אחר הקרימה בתנור, וכן הוא בתוספתא שם, והיינו משום דר"ע סובר דהכל הולך אחר הקרימה בתנור, לענין כל חיובי ופטורי דחלה, הרי להדיא דהך דינא ד"שמה" תלוי רק בתר שעת חובתה. ולפי זה מבואר שפיר ההבדל בין חלה לתרומה בפירות חו"ל שנכנסו לארץ, דבאמת בעיקר הדין חלה ותרומה שוין הם, דתרווייהו ילפינן להו מקרא ד"שמה" דתלוי רק במקום היותם בין לחיובא ובין לפטורא, אלא מכל מקום לא נוכל לחייב פירות חו"ל שנכנסו לארץ בתרומות ומעשרות מדין תורה משום הך קרא דשמה, דכיון דלחייבן בתרומה בעינן גם הבאת שליש, ואם כן כל פירות חו"ל שנכנסו לארץ, נהי דבשעת חובת מירוח הם בארץ ישראל וחיל בהו אז הדין דשמה שצריכין להתחייב בתרומות ומעשרות, אכל מכל מקום אין די במירוח לכך לחייבן, כי אם צריכין גם להבאת שליש המחייבן, ומאחר דגדלו

בחור"ל אם כן נמצא דבשעת הבאת שלישי היו הפירות עצמן בחור"ל, והיה בהן אז הדין דשמה לפטורא ולא לחיובא, והרי אז כמו שהיה של הקדש או של נכרי בשעת הבאת שלישי, דהבאנו לעיל מירושלמי דמפטרי לעולם מתרו"מ משום שבשעת חובתן היו פטורין, והכי נמי הכא שהיו בחור"ל בשעת הבאת שלישי דכוותיהו, מה שאין כן בחלה דכל השעת חובה שלה הוא דק הגלגול או קרימה כתנור, ואם כן משכחת לה הדין דשמה גם לחיובא, כגון שבשעת גלגול היתה כארץ ישראל דלא היה לה עוד שעת חובה בפטור, ומבואר היטב דברי הרמב"ם.

דברי הגאון הנ"ל נאמרו בטוב טעם, ודלא כהכ"מ והב"י בשו"ע דמשווה דין חלה לדין תרומות ומעשרות בפירות חור"ל שנכנסו לארץ, אלא כהרדב"ז בפירושו על הרמב"ם שם דמחלק בין חלה לתרומות ומעשרות לענין פירות חור"ל שנכנסו לארץ.

[כ]

בירושלמי ריש פרק ב דחלה מוכח כשיטת הכ"מ וח"ל:

מה מקיים ר' עקיבא טעמא דר' ליעזר לחם הארץ? בספינה שנכנסה לארץ אם קרמו פניה מן החוט ולפנים חייבת, מן החוט ולחוץ פטורה. על דעתיה דר' עקיבא היא ספינתה היא עיסת הגוי היא הכנסתן שהכל הולך אחר הקרימה כתנור, מודין חכמים לר"ע בהכנסתן לארץ שהכל הולך אחר קרימה כתנור, מן מה דר"ע מתיב לר' ליעזר הוא מקבל מיניה.

מבואר בירושלמי דלר' עקיבא גם אם אחר גילגול העיסה היתה העיסה בחור"ל ובשעת הקרימה היתה בארץ מן החוט ולפנים — חייבת העיסה בחלה, ובחלה פרק ג הלכה ד בירושלמי: רבי עקיבא אומר הכל הולך אחר קרימה כתנור חברייה בשם ר' ליעזר" מודה ר"ע לחכמים בעיסת הדיוט שגילגולה פטורה. ר' עקיבא מודה איפוא דגילגול הוי גמר לאכה ומשגילגלה טובלת כדין טבל גמור, וגם אם בשעת גילגול היתה ביד הקדש — הגילגול פוטר, לפי שבשעת חובתה היתה פטורה, ורק בנכנסה לארץ ילפינן מ"לחם הארץ" דחייב. הרי דלר' עקיבא אף דגילגול טובל כהדיוט ופוטר בהקדש, מכל מקום אתרבי מ"לחם הארץ" אף שנתגלגל בחור"ל כיוון שקרמו פניה מן החוט ולפנים לחייב בחלה. הספרי משווה תרו"מ לחלה, אם כן גם בפירות חור"ל שגדלו בחור"ל ונכנסו לארץ, אף דגדלו בפטור בשעת הבאת שלישי בחור"ל, אבל כיוון שנתמרחו בארץ, יתחייב מן התורה בתרומות ומעשרות. מהירושלמי הוכיחו האחרונים כדברי הכסף משנה על הרמב"ם ובש"ע

יורה דעה שאין הבדל בין חלה לתרומ"מ כזה, ונתרכה מלחם הארץ שאפילו שהיה בזמן אחד בפטור נחייב בזמן השני. והנה נשאל הרשב"א (חלק א, סי' נד):

במלחיה דרבי עקיבא, דאמר בפרק ג' דחלה משנה ו': גר שנתגייר והיתה עיסה נעשית עד שלא נתגייר — פטור, משנתגייר חייב, אם ספק חייב, ואין חייבין עליה חומש, ר' עקיבא אומר הכל הולך אחר קרימה בתנור. דאלמא לדידיה גלגול הגוי אינו פוטר וקרימת הגוי פוטרת, והוא מודה בעיסת הדיוט שחייבת בחלה משתתגלגל, ומודה נמי בגלגול הקדש שהוא פטור, דגרסינן התם בירושלמי; חבריא בשם רבי אלעזר, מודה ר' עקיבא לחכמים בעיסת הדיוט שגלגולה טובלה, הילא בשם רבי אלעזר מודה ר' עקיבא לחכמים בעיסת הקדש שגלגולה פוטרה, ואם כן מאי טעמא אין גלגול הגוי פוטר הואיל ובשעת חיוב נעשית בפטור וכו'? תשובה. נראה לי שלא מן השם הוא זה, אלא ר' עקיבא בקראי חלה ליה טעמיה, דתרי קראי כתיבי, כתוב (כמדבר טו) "ראשית עריסותיכם, וכתוב "באכלכם מלחם הארץ", ועריסה — היינו גלגול, ולחם — שיקרמו פניה בתנור, ולפיכך פירש ר"ע דבשל ישראל בתבואה הגדלה בחיוב — הגלגול טובלה, דכתיב "ראשית עריסותיכם" דהיינו משתגלגל, ושל גוי אי נמי תבואת חו"ל הנכנסת לארץ חלה הכתוב בלחם, דכתיב "מלחם הארץ", והיינו קרימה בתנור.

והכין איתא בירושלמי פרק שני, דגרסינן התם: פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ, רבי אליעזר פוטר ורבי עקיבא מחייב, מאי טעמא דר' אליעזר "לחם הארץ" ולא לחם חוץ לארץ, מאי טעמא דר"ע "אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין בין בפירות הארץ ובין בפירות חוצה לארץ וכו'. חברייא בשם רבי אלעזר, רבי אילא בשם ר' שמעון בן לקיש, כך משיב ר"ע את רבי אליעזר אין את מודה לי כשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמחים ובצקות שהן חייבין בחלה, ולא גדולי פטור הם? והוא מקבל מיניה, ומה מקיים רבי עקיבא טעמא דר' אליעזר לחם הארץ? בספינה שנכנסה מחוץ לארץ לארץ, אם קרמו פניה מן החוט ולפנים — חייבת, מן החוט ולחוץ פטורה, על דעתיה דרבי עקיבא היא ספינה היא עיסת גוי, היא הכנסתן לארץ שהכל הולך אחר הקרימה בתנור. מודים חכמים לר"ע בהכנסתן לארץ שהכל הולך אחר הקרימה בתנור. אלמא טעמא משום דכתיב "לחם" וכמו שכתבנו.

מפורש בדבריו, שאף לר' עקיבא יש שני זמנים בחיוב חלה, גילגול העיסה וזה טובל בהדיוט ופוטר בהקדש, אבל בעיסת גוי ופירות חו"ל שנכנסו לארץ הזמן הוא אחר: לחם הארץ, מדכתיב "וזהו באכלכם מלחם הארץ", וזה המחייב

בחלה, ואף שהיה הגילגול ביד גוי או בחו"ל אינו פוטר, כי בחו"ל וגוי הפקיעה התורה את הזמן הזה של הגילגול ורק הקרימה מטעם לחם הארץ מחייב בחלה. ולפי שתרומות ומעשרות הוקשו להדדי בספרי פרשת שלח, ולפיכך אף שהבאת שליש והגידול היה בחו"ל אם המירוח היה בארץ נתרכו כמו חלה להתחייב בתרו"מ כיוון שהזמן השני של המירוח היה בארץ, וכמו לר"ע אף שהגילגול הוא זמן חיוב בחלה, שטובל לר"ע, כמבואר בירושלמי, ופותר בהקדש, דהתורה הפקיעה זמן הגילגול בחו"ל ורק זמן של הקרימה מיחייב, כן בתרו"מ שיש שני זמנים הבאת שליש ומירוח אף שהבאת שליש היה בחו"ל ככל זאת נתרבה מ"שמה" שהמירוח מיחייב, כי בעצם הדין לא חולקים רבנן על ר"ע שהזמן של הקרימה מיחייב אף שהגילגול היה בחו"ל, רק חולקים שעצם הזמן שמיחייב בחלה הוא רק הגילגול ודו"ק בזה.

והנה הרי"ט אלגאזי בפירושו להלכות חלה להרמב"ן אות יב ד"ה ר' עקיבא אומר הכל הולך אחר הקרימה, מאריך מאד בשיטת ר"ע לפי הירושלמי, גם לר"ע גילגול הוי גמר מלאכה בחלה, וחייב מיתה האוכלה אחר הגילגול, וגלגול הקדש פוטר. אבל הספרי בפרשת שלח חולק על הירושלמי בזה וז"ל הספרי: איזו היא גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי ר' עקיבא, ר' יוחנן בן נורי אומר עד שיתגלגל בחיטים ותטמטם בשעורים. הרי מפורש שגמר המלאכה בחלה לר"ע הוא קרימתה בתנור ולא גילגול, והרמב"ם בפירוש המשנה על אתר מביא לשון הספרי: ור"ע אומר הכל הולך אחר הקרימה בתנור וכו' לפי שר"ע סובר כי החלה מוציאין משיקרימו פני הפת ולדעתו זה היה שעת הוצא הפת, וכן נראה מדעתו בספרי, אמר לשם אין מפורשין עד שתגמור מלאכתה, איזה הוא גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי ר' עקיבא.

הרי"ט אלגאזי לא הביא דברי פירוש המשנה לרמב"ם ועשה מחלוקת בין הספרי והירושלמי. בסוף דבריו הביא תשובת הרשב"א, והעיר: וקצת קשה דאם כן מאי שנא הקדש דהגלגול פוטר וגלגול העובד כוכבים אינו פוטר? הביאור בדברי תשובת הרשב"א הוא, קרא ד"באכלכם מלחם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה" מיירי בפירות חו"ל שנכנסו לארץ, וכמבואר בירושלמי ריש פרק ב' דחלה; שמה אתם חייבין בין פירות הארץ בין בפירות חוץ לארץ, ואם כן חידשה התורה שבפירות חו"ל חיוב חלה תליא בלחם על ידי קרימה בתנור, והפירוש, שפירות חו"ל יש רק זמן אחד בחיוב חלה והוא הקרימה בתנור, והוא הדין בפירות עכו"ם דדמי לפירות חו"ל, ולפיכך גלגול עכו"ם אינו פוטר, אבל פירות הארץ ביד ישראל חיוב חלה דידהו תלוי רק בגלגול העיסה וע"כ גלגול הקדש פוטר. ובזה מסולקת הערת הרי"ט אלגאזי. ודו"ק בזה.

[ג]

מדברי הרמב"ם בהל' תרומות פרק א הל' כב מוכח כדברי הרדב"ז, דיש חילוק בין תרומ' לחלה, דבחלה אף שהפירות גדלו בחו"ל מכל מקום כשנכנסו לארץ ונעשתה מהם עיסה חייבת בחלה מן התורה, ובתרו"מ אם גדלו בחו"ל אף שנכנסו לארץ ונמרחו בארץ פטורין מן התורה ואינם חייבין אלא מדרבנן. כן מוכח מדברי הירושלמי מעשרות פרק ה הל' ב, מובאת שם פלוגתא דר"ע ורבנן, דר' עקיבא אוזיל כמעשר בתר שליש ראשון, אם גדל בפטור הכל פטור, גם מה שנתוסף עליו אח"כ, וכן להיפוך רבנן ס"ל דלא אזלינן בתר שליש הראשון, ואם זרע בחורבה והביאה שליש וסיכך על גבו, על דעת דר' עקיבא התוספת חייב, כי השליש הראשון היתה כחייוב תרו"מ, ואף שאת התוספת סיכך על גבו חייב גם על התוספת, ועל דעת רבנן התוספת פטור, ולהיפוך אם זרע בכית והעביר הסכך מעל גבו, על דעת דר"ע התוספת פטור, ועל דעת רבנן התוספת חייב. ואף בחלה מחלוקת דר' עקיבא ורבנן? (פירוש דמבעי ליה אם גם בחלה יש מחלוקת זו דר"ע ורבנן) ומשני ליה מה את בעית מר"ע, דר"ע אמר פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה, אין יסבור כר"א יאות את מקשה, (ומפרש "מראה הפנים" אם יסבור כר"א אליבא דר"י כירושלמי ויש פרק ב' דחלה, דפירות חו"ל שנכנסו לארץ פטורין וסובר כר"א דיש גם בחלה חילוק בענין גידול הפירות — יאות), מבואר בדברי הירושלמי דלענין תרו"מ אמרינן דיש נ"מ לר"ע דאזיל בתר שליש ראשון, דאם גדל בפטור הכל פטור, ואם גדל כחייוב הכל חייב, ולענין חלה אמרינן דאין נ"מ לר"ע כיוון שפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה אף דגדלו בפטור, הרי שהירושלמי מחלק בין תרו"מ לחלה. וגם מוכח מכאן דמן התורה חייבין בחלה, דאם לא כן עדיין יש נ"מ בזה היכן גדלו לענין חיוב תורה, וכן יש סתירה מפורשת ממשנה מעשרות פרק ג משנה י: עומדת בארץ ונוטה לחו"ל, בחו"ל ונוטה לארץ — הכל הולך אחר העיקר. וכן במסכת גיטין כ"ב ע"א: אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל טבל וחולין מעורבין זה בזה וכו'. ומוקי שם במקצת שרשים בארץ ומקצת שרשים בחו"ל. מכל זה מוכח דבתרומות ומעשרות מקום גידולן קובע ולא גמר חיובן, דאל"כ מאי נ"מ היכן גדלו, הא אף אם גדלו בחו"ל — אם מירחו בארץ חייבין מן התורה.

והנה הגר"א בחידושו ליו"ד סי' שלא סעיף יב, על דברי המחבר שכתב כשיטתו בכסף משנה, תפס דעת הרמב"ם כדמשמע מלשונו דפירות הגדלים בחו"ל פטורים אף אם היה המירוח בארץ-ישראל ואינו חייב אלא מדבריהם, וכתב שהרמב"ם למד לחלק בין תרומה לחלה דבתרומה אינה אלא מדבריהם, מגיטין כ"ב ע"א: אילן מקצתו בארץ כו' לא מקצת שרשין כו'. ואי מדאורייתא

חייב לר"ע אין נ"מ בזה, דהא הכל תליא היכן הפירות בשעת קביעתן. אבל דבריו של הרמב"ם צ"ע, מאי שנא בחלה דמחייב מדאורייתא ובמעשרות מדרכנן דהא מחד קרא נפקי, וכן תמה בכסף משנה. וברייתא הנ"ל יש לומר בפירות שאין צריך גורן למעשרות.

יצא הגר"א בחידוש גדול לומר, דבמקום שאין גמר מלאכה, כגון בפירות, רק תלישה מן המחובר לא הוה תלישת הפירות כמו מירות, דדוקא מירוח דגלי וחמנא "דגנך", דדרשינן מינה ולא דיגון הקדש, אבל תלישת הפירות נהי דמחובר פטור מתרו"מ, מכל מקום לא הוה תלישה דיגון לפטור, דלא הוה רק כמו זמן, דעד זמן הזה אין איסור טבל עלה. ולפי דבריו גם המשנה במעשרות פרק ה' משנה י' מתורצת, דמיירי בפירות שאין צריך גורן, כי במקום שאין מירוח — הגידול הוא מחייב בתרו"מ. וגם מדברי הירושלמי מעשרות פרק ה' אין סתירה לפי הגר"א, ושם הגידול והכאת שליש לר"ע הוא עיקר, אבל בחלה כיוון שאין החיוב תלוי רק בעשיית עיסה והגלגול ואין שום נ"מ באיזה אופן גדלו. אבל ה"מהרשד"ם" יור"ד סי' קצב לא סבירא ליה הכי, ובענין אתרוגים כתב כיון שבשעת הקצירה הוא קוצר אותם שלא ע"מ לאכול, הוי כגומר על מנת למכור דפטור להרמב"ם מתרו"מ. הרי דסובר דקצירה מן המחובר דומה לגמר מלאכה, משום דאז חל על הפירות חיובא דתרו"מ. ובזה תלויה המחלוקת של מפרשי הרמב"ם אם גם בתרו"מ יש דין כמו בחלה לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ, דלפי דברי הרדב"ז יש הבדל בין תרו"מ לחלה לענין פירות חו"ל שנכנסו לארץ, והוכיח זה מהמשנה במעשרות פרק ב', ו והגמ' גיטין כ"ב, ולא מחלק בין פירות שיש להם גמר מלאכה לתלישת פירות, וכמו ה"מהרשד"ם" שתלישת פירות הם גמר מלאכה, אבל הכ"מ מתרץ המשניות והגמ' שיש הבדל בין דבר שצריך לגמר מלאכה, ובין תלישה מן המחובר שאין זה גמר מלאכה, ושם הגידול קובע כמבואר בזה.

[ד]

דעת מרן בכסף משנה, פירות חו"ל שנכנסו לארץ והיה המירוח בארץ מחויב בתרו"מ מן התורה, נפקא מינה לענין מה ששינוי במשנה תרומות פ"ק משנה ה' דאין תורמין פירות הארץ על פירות חו"ל, ולא מפירות חו"ל על פירות הארץ. בזה לא אולינן בחר גמר מלאכה, מקומו רק מקום צמיחת הפרי, דהרי הרמב"ם בפירושו שם מביא דברי הספרי סוף פרשת קרח: הטעם בזה אמרו, "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" (ויקרא כז). וכן הכ"מ פרק א' מתרומות הל' יב מביא מה שהרמב"ם פסק אין תורמין מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ ומציין את המשנה פ"ק דתרומות, והלימוד של הספרי, וכוונת הספרי, דאם מיירי

כאן על פירות שנגמד בחו"ל לא צריך קרא על דהוה מן החיוב על הפטור, אלא הכוונה על פירות חו"ל שהמירוה היה בארץ, כיוון שהגידול היה בחו"ל, וכן להיפך מפירות אלו על פירות ארץ-ישראל, נתמעט מקרא דאין תורמין מזה על זה, כי מה שנתרבה מקרא ד"אשר אני מביא אתכם שמה", דפירות חו"ל שנכנסו לארץ הולכין אחר גמר מלאכה וכיוון שהיה בארץ נתחייב בתרומות ומעשרות, זה דין וחיוב חדש של תרו"מ בלי שגדל בארץ, ויש להם דינים מיוחדים משלהם, ואין מפרישים מתבואה של ארץ-ישראל ממש על תבואה שנתגדל בחו"ל וגמר המלאכה היה בארץ.

וכן מפורש בדברי הרי"ט אלגאזי על הל' חלה להרמב"ן, דהביא את התוס' בכורות דף י"ב ע"ב: ואמר רב חסדא בהמת שביעית פטורה מן הבכורה וחיבת כמתנות, פטורה מן הבכורה "לאכלה" אמר רחמנא ולא לשריפה, וחיבת כמתנות דלאכלה קרינא בה, מיתבי האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה, ואמאי כיון דאילו מטמיא בת שריפה היא "לאכלה" אמר רחמנא ולא לשריפה? שאני הכא דכתיב "לדורותיכם, ולגמר מיניה? התם עיקר לאכילה הכא עיקר לשריפה. וכתוס' שם ד"ה כיון דאילו מיטמיא וכו': ואף על גב דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית על זאת ומקיף שתינה, מכל מקום הך לאו בת חלה היא ולא מצי לאפרושי מגופה, הוי כמו מן החיוב על הפטור.

והרי"ט אלגאזי כתב:

ודברי התוס' אלו נפלאו ממני, דאיך כתבו דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית, דאיך אפשר להפריש מעיסה דפירות דשנה ששית לעיסת שביעית, הא הנן בפ"ק דתרומות דאין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ואם תרם אין תרומתו תרומה, ודין זה איתא בחלה נמי, כמו שמתבאר בפרק ד' דחלה משנה ד', וזה פשוט דהתורם מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו הוי מן הישן על החדש, וכמ"ש הרמב"ם פרק ה' מהל' תרומות דין י"א, וכו' ואפשר ליישב דמה שכתבו התוס' דיכול להפריש מעיסה אחרת שאינה של שביעית על זאת, משכחת לה מפירות של שנה שביעית עצמה ויהיה מן החדש על החדש, וכגון מעיסה דפירות חו"ל שנכנסו לארץ דכיון דבשעת גלגול העיסה שהוא זמן חיוב החלה היתה בארץ ישראל — חייבת בחלה מן התורה, כדתנן בריש פרק ב' דחלה: פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה, ואמרינן בספרי וכן בירושלמי שם, דילפינן מקרא ד"הארץ אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין בין פירות חו"ל בין פירות הארץ וכו', דבכהאי גוונא דעיסה דפירות חו"ל אין מצות שביעית נוהגת בה, דדוקא בפירות הארץ נוהג שביעית ולא בפירות חו"ל. ואע"ג דתנן בפ"ק דתרומין

מפירות חו"ל על פירות הארץ, ולא מפירות הארץ על פירות חו"ל, יש לומר דהתם הטעם הוא משום דהוי כחורם מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור, דפירות חו"ל פטורין מתרומה ומעשר וכו' ואע"ג דראיתי בפירוש המשנה בפרק קמא דתרומות שהרמב"ם מפרש דכתב דדין זה דאין תורמין מפירות חו"ל על פירות הארץ ילפינן מקרא, ד"כל מעשר הארץ מזרע הארץ", ומהר"י קורקוס בפרק ה' מהל' תרומות וכן מרן הכ"מ שם בפרק ה' כתבו דהכי אמרינן בספרי דמהאי קרא ילפינן דין זה, והספרי הזה הוא בסוף פרשת קרח וז"ל: מנין שלא יתרום מפירות הארץ על פירות חו"ל — ת"ל "וכל מעשר הארץ וכו'", ואם כן הוא י"ל דאף דלענין חלה חשיב כמן החיוב על הפטור, מכל מקום גזירת הכתוב הוא דאין תורמין מפירות חו"ל על פירות הארץ, וכו' אבל מכל מקום לדעת הרמב"ם המחזור יותר לומר דס"ל להרמב"ם דכיון דמקרא "כל מעשר הארץ" ילפינן לה, כיון דקי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא ע"כ הא נמי אמרינן דגזירת הכתוב הוא ולא משום טעמא דמן הפטור על החיוב, דאפילו מפירות חו"ל החייבין מן התורה בענין דין חלה — אין מפרישין מזה על זה וכו', דאפילו לסברת התוס' בבכורות י"ב, אילו הוה ס"ל דדרשא זאת דכל מעשר הארץ דרשה גמורה היא פשיטא דאין לומר טעמא משום דהוה מן הפטור על החיוב כיון דגזירת הכתוב הוא ולא דרשינן טעמא דקרא, אלא יש לומר דסבירא להו דלאו דרשא גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא אקרא דכל מעשר הארץ.

מדבריו הנפלאים של הרי"ט יוצא, דדין זה הנאמר במשנה תרומות פ"ק דאין תורמין מפירות הארץ על פירות חו"ל ומפירות חו"ל על פירות הארץ, אם גם בפירות חו"ל שנכנסו בארץ והגלגול היה בארץ, אף שמחויבין בחלה מן התורה, אם יכולים להפריש על פירות שגדלו בארץ, אם זה נכלל במה שנאמר במשנה אין תורמין מפירות חו"ל על פירות הארץ ולהיפך, זה תלוי במחלוקת של התוס' בבכורות י"ב והרמב"ם, אם הדרשה ד"כל מעשר הארץ מזרע הארץ" היא דרשה גמורה או לאו. בכל אופן לשיטת הרמב"ם שזו דרשה גמורה, יש דינים מיוחדים על פירות שגדלו בארץ וגלגלו בארץ או שרק הגמר מלאכה והגלגול היה בארץ והגידול היה בחו"ל לענין שאין להפריש מזה על זה. וכן לענין תרו"מ, לפי שיטת הכ"מ שגם מ"שמה" ילפינן שפירות חו"ל שנכנסו לארץ וגמר המלאכה היה בארץ כגון המירוח, שחייבין מן התורה בתרו"מ, אבל להפריש מהם על פירות שגדלו בארץ אי אפשר מטעם גזירת הכתוב ד"כל מעשר הארץ מזרע הארץ".

ושמעתי פעם מהעלוי הגאון ר' יעקב מדרושקוביץ זצ"ל שהוסיף בזה על-פי הירושלמי שלהי, פ"ק דחלה וכן בתרומות, מחלוקת של ר' יוחנן וריש

לקיש בממרח כרי של חבירו שלא מדעתו, דר' יוחנן סובר דנטבל וריש לקיש סובר דאינו נטבל. וביאור מחלוקתם, דר"י סובר דאף דמירוח הוא גמר מלאכה ואסור לאכול אכילת עראי, ומחויב להפריש תרומות ומעשרות והאוכל טבל חייב מיתה, וגמר מלאכה גומר החיוב, לא דעיקר החיוב נעשה ע"י מירוח, דמעשה המירוח הוא רק דבר המעכב בחיובא דתרו"מ, והגר"ח הוכיח סברא זו בהל' תרומות פרק א הל' כב מזיתים וענבים, דכשחשב עליהם לעשות מהם יין ושמן אינן חייבין בתרו"מ עד שתגמר מלאכתן ואם חשב עליהן לאכלן כמו שהן חייבין בתרו"מ מיד משום דלאו בני גורן נינהו, כמבואר בב"מ דף פח ע"ב, וריש לקיש סובר, כיוון שגמר המלאכה, כלומר הדיגון, מיחייב בתרו"מ במקום שצריכין גמר מלאכה צריכים על זה דעת בעלים, וכל מחלוקתם הוא במירוח וגמר מלאכה בפירות שגדלו בארץ-ישראל, אבל לפי הכסף משנה בפירות חו"ל שנכנסו לארץ שילפינן מ"שמה" וכמו בחלה הגילגול הוא המחייב והכל תלוי בשם עיסה כדכתיב בקרא עריסתיכם, כן בפירות חו"ל שנכנסו לארץ שהתורה חידשה שנאמר "שמה", שהגמר מלאכה והמירוח הוא המחייב כיוון שאין חיוב מטעם גידול שהרי גדלו בחו"ל רק עיקר המחייב הוא גמר המלאכה. ויש לנו שני סוגים של חיובי תרומות ומעשרות, הפירות שגדלו בארץ, וגמר מלאכה הוא רק דבר המעכב בעיקר חיובם ועצם החיוב הוא ע"י הגידול בארץ-ישראל. לא כן בפירות חו"ל שנכנסו לארץ שעיקר חיובם נעשה ע"י גמר מלאכה בארץ כי אין כאן גידול כלל, אפשר שלא מהני לכו"ע מירוח של אחר, וצריכים אפילו לר' יוחנן מירוח מדעת בעלים כיוון שזה פועל בעצם חיוב. ומיושבת בזה קושית הגר"א על הכ"מ כיו"ד שלא, מדין עפר חו"ל שבא בספינה, דנ"מ לענין מירוח שלא מדעת הבעלים.

והנה לכסף משנה יש עוד נ"מ בין פירות ארץ-ישראל לפירות חו"ל שנכנסו לארץ והמירוח היה בארץ, אם הפריש תרו"מ קודם שנגמרו מלאכתן, פירות הגדלים בארץ-ישראל הוי תרומה, אבל פירות חו"ל שנכנסו לארץ קודם מירוח לא שייך בתרו"מ כלל, כי בחו"ל אין הגידול מחייב בתרומות ומעשרות, וכמו שכתב הריטב"א קידושין מ"ו ע"ב בשם הרמב"ן ז"ל: דודאי חלה כתרומה ומעשר דגן, ומיהו כדגן מצינו שלשה זמנים אחד קודם שהביא שליש שהיא פטורה לגמרי, ואוכל ממנו אפילו אכילת קבע, ואם הוציא ממנה תרו"מ לא עשה ולא כלום ואינה תרומה כלל, והשני לאחר שהביא שליש דקרינן ליה עונת המעשרות, ואם הפריש ממנו תרומתו תרומה, אבל אינו חייב עדיין להפריש ויכול לאכול ממנה מן התורה אפילו אכילת קבע ומדרכנן אכילת עראי, והשלישית שעת דיגון ומירוח וזה הנקרא גרנן למעשר, דהשתא מחייב בהפרשה ואסור באכילת עראי מן התורה עד שיפריש, וכנגד שלשה זמנים אלו יש בחלה, דבעודה קמח הוי כתבואה שלא הביאה שליש שאין הפרשתו

הפרשה, וכשנתן מים לקמח הוי כעונת המעשרות שאם הפריש הפרשתו הפרשה, וכשהתחיל לגלגל הוי כמירוח שחייב להפריש, ומשו"ה תנן שהמפריש חלתו קמח אינה חלה וגול ביד כהן.

ולפי זה בתרו"מ בפירות שגדלו בארץ-ישראל, יש זמן עונות המעשרות שהוא הבאת שליש ואם הפריש חלה ההפרשה, וזה תלוי בגידול בארץ, אבל פירות שגדלו בחו"ל והבאת שליש היה בחו"ל לא חל שם תרו"מ אפילו הפריש אחר הבאת שליש, ורק המירוח וגמר מלאכה בארץ מחייב בתרומות ומעשרות מהלימוד "אשר אני מביא אתכם שמה", וזה חיוב של תרו"מ שהתורה חידשה שלמרות שגדלה בחו"ל ורק המירוח היה בארץ, כמבואר כתשוכות הרשב"א שהבאתי לעיל.

[ה]

שנינו במשנה חלה פרק ג משנה א: כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, ובר"ש: והא דאמר רבא בירושלמי: כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם — אסמכתא בעלמא היא, אי נמי אשמועינן דמנתינת מים קרינא עריסותיכם. שני הפרושים בהר"ש מפרשים אם נתינת מים הוא כעונת המעשרות, שאם הפריש הפרשתו הפרשה. לפירוש הראשון, זה רק מדרבנן והכתוב רק אסמכתא בעלמא, ולפירוש השני, לימוד גמור הוא מן התורה, וכשיטת הרמב"ן אשר הובא בריטב"א קידושין שהבאתי לעיל, שנתינת מים לקמח הוא כעונת המעשרות. ובתוס' גדה דף ו ע"ב ד"ה נולד לה ספק טומאה, וז"ל: קודם לגול יכול לגרום לה טומאה ודאית ואין לאסור משום משמרת תרומותי, דקודם גילגול אכתי לא פתיכא ביה חלה, כמו המפריש חלתו קמח ולא עשה ולא כלום כו'. וכן תוס' גיטין ס"א ד"ה רישא, דאם הפריש קודם גלגול אף דכבר נתן המים ע"ג קמח אין חל על זה שם חלה כלל, וכמ"ש המהר"ם שיף על התוס'. והם סוברים כפירוש הראשון בר"ש דנתינת מים אינו מביא זיקת חלה מדאורייתא. אבל הרשב"א בגיטין ס"א וכן הריטב"א שם, דמשנתן המים על גבי קמח כבר יש בה זיקת חלה, ואם הפריש הוה חלה מן התורה. כדעת הרמב"ן הובא בריטב"א קידושין מ"ו שהובא לעיל. וכן דעת הרמב"ם בהל' בכורים פרק ח הל' ב: אימתי מפרישין חלה כשיתן את המים ויתערב הקמח במים מפריש החלה מתחלת דבר שנילוש, שנאמר "ראשית עריסותיכם". ועיין בהשגת הראב"ד. והכסף משנה מסיק שכן שיטת הרמב"ם וגם הראב"ד שנתינת מים בקמח יש בה זיקת חלה מדאורייתא.

והנה במנחת חינוך מצוה שפה כתב אחרי שהזכיר תבואת חו"ל שנכנסו לארץ: דאין תלוי בנתינת מים לקמח, אף שיכול להפריש חלה אז, מכל מקום

העיקר תלוי בזמן חיוב היינו הגילגול שאז נעשית טבל, וכן בהרבה דינים בהל' חלה העיקר תלוי בגלגול עכ"ל, ולא כתב טעם לדבריו. ולפי מה שדימו הראשונים נתינת מים להבאת שליש בתכואה וזמן חיוב כהבאת שליש, קמח שנכנס לארץ והיה בארץ נתינת מים לפני גלגול למה לא נתחייב בחלה, ואם הפריש חלה אחרי נתינת מים למה לא חל דין חלה עליה? ויש לומר הטעם דאין נתינת מים דמי לגמרי להבאת שליש בתרו"מ, דהרי הא דילפינן דהפרשה מהני כשנתן מים לקמח מבואר בירושלמי מ"ראשית עריסותיכם", דאין על נתינת מים זמן חיוב בפני עצמו כי מטעם התחלת גלגול העיסה, דהתחלה זו גורמת שיתחול עליה שם חלה, מה שאין כן בתרו"מ דיש לימוד מיוחד דעונת המעשרות שזו הבאת שליש, יש לה זמן שאם הפריש חל תרו"מ, והריטב"א קידושין מ"ו ע"ב ד"ה מתיב וכו' דגבי תרומה ומעשר דכתיב "דגנך" דהיינו אחר דיגון ומירוח, שאינו חייב להפריש תרומה ומעשר עד שעת דיגון ומירוח, ואפילו הכי אם הקדימו בשיבולים יצא ותרומתו תרומה, וכדאמרינן: מעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה, דכתיב "והרמותם ממנו את תרומת ה'" מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר, ואוקימנא בפסחים ל"ה ע"ב, ובכורות מ"ז וכיצה י"ג, כשהקדימו בשיבולין, הרי דהתורה רביה לזמן של עונת המעשרות שאם הפריש חל התרומה והמעשר. ולפיכך נתינת מים בקמח דלא חידשה התורה בתור זמן מיוחד אלא התחלה של "עריסותיכם" — אין לה הדינים לחייב כשנכנסה לארץ, וכן לענין לפטור אם היה בשעת נתינת מים ביד הקדש או גוי, וצ"ע בזה.

[ו]

בירושלמי תרומות פרק ו הל' ג: זאת אומרת שאין משלמין מפירות חוצה לארץ. (ובפני משה: מדקתני במשנה "אכל קישואין של ערב שביעית ימתין לקישואין של מוצאי שביעית", והרי יכול לשלם מקישואין של חו"ל שאין שביעית נוהגת בהם, אלא ש"מ שאין משלמין מפירות חו"ל, ודחי הש"ס אפילו תימא משלמין, מתניתין עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ). ובצפנת פענח הל' תרומות פרק א הל' כב, חקר לפי הראב"ד והכסף משנה הסוברים דפירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בתרו"מ מן התורה כחלה, ניחא דברי הירושלמי אם מותר לשלם מפירות חו"ל, דלכאורה הרי מבואר בפסחים ל"ב ע"ב ולקמן פרק ו מתרומות דצריך לשלם ממון הראוי להיות קודש שיהיה תחתיו תרומה, ועי"ש בירושלמי מחלוקת דר' יוחנן ור"ל דצריך שיהיה בהם זיקת תרומה על כל פנים, ואיך מובן הספק של הירושלמי אם אפשר לשלם מפירות חו"ל הרי אין ראויין להיות קודש. ולשיטת הראב"ד והכ"מ

אתי שפיר, דכיוון דחזינן דאם גמרן בארץ־ישראל הוי עלייהו החיוב מן התורה — הוי עליהם גדר תרומה, אבל לפי שיטת הרדב"ז ופשטות הרמב"ם דבתרו"מ החיוב רק מדרבנן בפירות חו"ל שנכנסו לארץ קשה מה הספק של הירושלמי ואיך יכולים לשלם מפירות חו"ל, דאפילו הגיעו לארץ אין עליהם חיוב תרו"מ ואין זה דבר הראוי להיות קודש.

ובעל תפארת ישראל תרומות פרק ו משנה ו אות כ כתב: "וכמו כן מפירות חו"ל אסור לשלם מדדמי ללקט שכחה ופאה שמעולם לא היו ראויין להיות תרומה, ואפילו נימא כר' יוחנן בירושלמי דלחכמים לעיל משנה ה גם מלקט שכחה ופאה מותר לשלם, אם כן מותר לשלם גם מפירות חו"ל, מתניתין מיירי קודם שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל. מבואר מדבריו דלר' יוחנן שמתיר בירושלמי לרבנן לשלם מלקט שכחה ופאה, שאין להם זיקת תרומה, גם מחו"ל מותר לשלם, ודברי הירושלמי לשלם מחו"ל הולך לדעת ר' יוחנן. ודלא כדברי בעל צפנת פענח, דלא דמי לקט שכחה ופאה לחו"ל דעל כל פנים בקמח היה ראוי להיות תרומה יש בה זיקת תרומה וגם יש בה עונות המעשרות משגדל שלישי בחיוב אבל פירות חו"ל שנכנסו לארץ להרדב"ז דמן התורה אין שם שום חיוב איך אפשר שישלמו מהם.

[ז]

לפי שיטת הכ"מ פירות חו"ל שנכנסו לארץ מחויבים בתרו"מ מן התורה, איך הדין בפירות חו"ל שנכנסו לארץ בשנת השמיטה ונקבעו שם האם חייבין במעשרות מן התורה? אם שביעית פטור מתרו"מ מטעם הפקר לא שייך על פירות חו"ל שנכנסו לארץ, כי לא חל עליהם קדושת שביעית ושהיה מצוה להפקיר מה שבשדה, אלא אפילו מטעם אפקעתא דמלכא זה שייך רק אקרקע של ארץ־ישראל אבל לא על הגדל בחו"ל. אבל יש לחקור רק לפי התוס' ר"ה דף טו ד"ה יד הכל כו', כתבו למה דסברו דבאתרוג אזלינן בתר חנטה לשביעית ולכתר לקיטה למעשר אתי שפיר בפשיטות מה דפטורה מהמעשר ומהביעור יעו"ש. הרי גילו דעתם דכיוון דאזלינן בתר לקיטה למעשר פטורה בשנת השביעית ממעשרות לגמרי אע"ג דאין נוהג בהו קדושת שביעית, כיוון דבשנת השביעית אין סדר המעשרות, והלקיטה שהיתה בשביעית פטורה לגמרי. ולפי זה יוצא גם כן פירות חו"ל שנכנסו לארץ וגמרו בארץ בשנת השמיטה אף שלא גדלו בארץ, אבל חיוב תרו"מ נעשה ע"י שנגמרו בארץ בשנת השמיטה, וכיוון דבשנת השמיטה אין סדר מעשרות אף שאין עליהם קדושת שביעית, פטורים לגמרי מן המעשרות. ועיין באור שמח הל' מעשר שני ונטע רבעי פרק א הל' ג. מביא מחלוקת בזה מירושלמי מסכת בכורים פרק ב.

אפשר דיש לחלק: פירות חו"ל שנכנסו לארץ ונגמרו בארץ חייבים מן התורה בתרו"מ, כיוון שהגידול היה בחו"ל זה לא נכלל בכלל שני תבואות, וכשנכנסה בארץ בשביעית וגמרו בשביעית חייב בתרו"מ, שאין עליהם דין שני תבואות וסדר מעשרות כמו בארץ-ישראל, ולפי זה נראים דבריו של הר"ט אלגאזי שהבאתי לעיל שיהיה חיוב מעשרות בשביעית, ואין סדר המעשרות כמו בפירות שנתגדלו בארץ.

ובזה הירצתי את הרמב"ם בהל' מתנות עניים פרק ו' הל' ה': "שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני וכו' והלכה למשה מסיני שיהיו מפרישין בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית, אבל בארץ שנער מפרישין בשביעית מעשר שני כסדר רוב השנים". ובכסף משנה מביא מקור לזה ממסכת ידים פרק ד':

ומ"ש רבנו והלכה למשה מסיני שיהו מפרישין בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית, שם במשנה אמר ר' אלעזר כן, ומכל מקום משמע דלאו דוקא הלכה למשה מסיני ממש קאמר, דהא קתני התם דעמון ומואב הוא מעשר זקנים, וכן בדין דהא חו"ל מן התורה אין נוהגין בה לא תרומה ולא מעשרות וכו', ולכן יש לתמוה על רבנו שסתם וכתב שדבר זה הלכה למשה מסיני? וצריך לומר שהעתיק לשון המשנה וכו'.

ונראה לי דהרמב"ם מפרש במשנה ידים דהלכה למשה מסיני דמתעשרין מעשר עני בשביעית, באופן שהם מחייבין מן התורה בתנאי שהביאו פירות עמון ומואב לארץ-ישראל וגמרם שם בשנת השמיטה — מעשרין מעשר עני בשביעית, ולא מעשר שני כפי סדר המעשרות.

[ח]

רמב"ם הל' תרומות פרק ה' הל' כב: פירות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנאמר "אשר אני מביא אתכם שמה", שמה אתם חייבין, בחו"ל פטורין, ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהם. והוא במשנה חלה פרק ב: ושיצאו מכאן לשם ר"א מחייב ור"ע פוטר. ופסק כר"ע. ובמשנה למלך: ומתלוקחם דוקא כשהחיוב היה בחו"ל, כגון שגלגל העיסה ומירח הכרי בחו"ל בזה הוא דפטר ר"ע, משום דאזיל בתר קביעות למעשר, אבל אם גלגל העיסה ומירח הכרי בארץ ישראל בזה פשיטא דאליבא דר"ע אף שיצאו לחו"ל חייבין בחלה ובמעשר מן התורה, דהחיוב שנתחייבו בארץ לא פקע מינייהו. תמהו האחרונים על דבריו מירושלמי בפרק ג' דערלה הל"ז: רבי לעזר אומר אף החדש. מאי טעמא דר' לעזר — "בכל מושבותיכם", בכל מקום בין בארץ בין בחו"ל, מה מקיימין רבנין טעמא דר' לעזר? "בכל

מושבותיכם" בחדש שכן יצא בחוץ (כלומר דלדידהו קרא אתי לרבות על חדש של ארץ-ישראל שיצא לחו"ל, שבזה אתה נוהג איסור בכל מקום מושבותיכם, אבל לא בחדש של חו"ל גופא), והקשו על המשנה למלך והא חיוב חדש חל מיד על הפירות ואין צריך לקביעות דמעשר וגלגול דחלה, אם כן למה לי קרא לרבות לרבנן דחדש של ארץ-ישראל שיצא לחוץ לארץ דחייב, מהיכי תיתי דישתרו בחו"ל, דהא גם בתרומות ומעשרות אף למאן דפוטר ביצא בחו"ל אבל בזמן שנחתיב לא פקע החיוב?

ונראה לי לומר בזה על-פי דברי האור שמח פרק ו' מחמץ ומצוה הלי', שחוקר באיסור חדש, דהרי באיסורין כמו אכילת יום הכיפורים, הוא איסור המונח על קרקפתא דגברי, לא יתכן לומר שהמאכלים כולם אסורים, אלא שהוא איסור ומניעה המונח על האדם לשים רסן לתאוות אכילתו כיום תמים, ומטעם זה כתבו הקדמונים דאמרינן דמערבין ביה"כ הואיל וחזי לקטנים, משום דאין זה איסור חפצא אלא איסור גברא. אם כן הכא נמי באיסור חדש יש לחקור אם היא מניעה שחל על האדם לעכבו עד קדמו פני אלהיו בבכוריו, ואין זה איסור המונח על כל החדש, או דהוי איסור חפצא כערלה וכלאים אע"ג דהוה איסור זמני. וכזה פליגי בבלי וירושלמי, דברישי פרק ב' דפסחים אמרינן, דכל מקום שנאמר "לא תאכל הוא איסור הנאה, ויליף מנבילה וכו', ופריך הגמ' מהך דחדש דשרי בהנאה, דתנן: ומאכיל לבהמה, ובבבלי משני דגלי רחמנא "קצירכם", אלמא דסבר דהוי איסור על המאכל כמו נבלה וטריפה.

ובירושלמי משני: אמר ר' אמי כו' שניא היא שקבע הכתוב זמן, והפירוש דאין זה דומה לכל האיסורין אלא שהוא מניעה על האדם כאיסור אכילת יוהכ"פ וכדומה, שהוא עיכוב זמן מה באכילת האדם, ואם כן לא שייך לומר שהתורה הרחיקה זאת ואסרה אותן בהנאה. ולפי הירושלמי לשיטתו דאיסור חדש הוא איסור גברא כמו איסור אכילה ביה"כ, שאין הדבר נאסר רק מניעה על האדם בזמן ידוע לא לאכול זה, ולפי זה ניחא מה שצריכים קרא מיוחד "בכל מושבותיכם" לרבות שכן יצא לחוץ, דבלי הריבוי הזה הייתי אומר שרק בארץ ישראל חל איסור על האדם לאכול חדש ולא כשיצא החדש לחו"ל, כיוון שאין על עצם החפצא שום איסור רק על הגברא, והייתי אומר דחדש שיצא מארץ-ישראל לחו"ל היות ועל הדבר בעצמו אין שום איסור ורק על הגברא, משתנה האיסור שבחו"ל מותר לו לאכול חדש מארץ-ישראל, כי גם על חדש של ארץ-ישראל אין שום איסור על החפצא, ובזה צריכים חידוש של "כל מושבותיכם" שכן יצא לחוץ לארץ שעוד האיסור בתוקפו על הגברא כשיצאו הפירות מארץ ישראל לחו"ל, וזה כפתור ופרח לפי שיטת הירושלמי באיסור חדש, ואין שום דמיון לדין של המשנה למלך שמדבר על גמר מלאכה וגלגול העיסה בארץ, וכן בתרומ' שגמר המלאכה היה בארץ לא נפקע כשיצא לחו"ל,

לא כן חדש שאין שום איסור על עצם החפצא של חדש אלא כמו אכילת איסור ביוה"כ שהוא רק מניעה על האדם ולא שייך לומר שלא פקע האיסור. אבל הבבלי, הסובר דחדש הוא איסור חפצא, לא צריך פסוק בכל מושבותיכם שכן יצא לחוץ לארץ, למ"ד חדש רק בארץ ישראל נוהג, ולא צריכים קרא על זה כיוון שחל האיסור על עצם החפצא של חדש, כשמוציאין אותן לחוץ לארץ לא פקע, כדברי המשנה למלך. ודו"ק בזה.

לענין תרומת מעשר אם בעינין להפריש מן המוקף

כתב הרמב"ם בפרק ג' מהל' תרומות הל' כ': תרומת מעשר מפרישין אותו שלא מן המוקף שנאמר "מכל מעשרותיכם תרימו תרומה", אפילו מעשר אחד במדינה זו ומעשר אחד במדינה אחרת מפריש תרומה מאחד על הכל, ות"ח אין תורמין אלא מן המוקף ואפילו תרומת מעשר עכ"ל.

הכ"מ והרדב"ז הביא מקור הרמב"ם מהמשנה פרק ב' דבכורים: תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים: ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף, ואמרינן נמי בירושלמי פרק שני: כל התורה כולה למידה ומלמדת חוץ מן התרומה, כלומר תרומה גדולה שמלמדת ואינה למידה דכתיב "ממנו" מן המוקף, והנה בגיטין דף ל' ע"ב שואלת הגמ' על תרומת מעשר: וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף? והתוס' הקשו תמיה רבתי ממשנה בכורים דתרומה מעשר לא בעי מוקף, והביאו גם את הירושלמי שהבאתי לעיל ומתרצים התוס' דמדרבנן גם תרומת מעשר בעי מוקף עיי"ש.

ומפני זה סלל הרמב"ם דרך אחרת כאן ומבדיל בין תלמידי חכמים לשאר בני אדם, דתלמידי חכמים מפרישין גם תרומת מעשר מן המוקף.

והנה כהשגת הראב"ד כאן השיג על הרמב"ם, ומחלק שם וז"ל: אבל אומר אני שהלוי אינו תורם אלא מן המוקף ועליו הוא אומר "והרמותם ממנו תרומה" מן המחובר, והטעם שמא ישכח ויעשה את התרום תרומת מעשר על מקום אחר, אבל ישראל התורם תרומת מעשר תורם שלא מן המוקף שאין לחוש לכך עכ"ל. ובכסף משנה, שהרמב"ם לא נראה לו החילוק של הראב"ד בין לוי לישראל.

והביא מהר"י קורקוס שהחילוק של הראב"ד נסתר מהירושלמי בכורים שהבאנו לעיל, שהרי אמרו תרומת מעשר מלמדת ואינה למדה, ומוכח דהפסוק דממנו לא איירי כלל בתרומת מעשר, גם הדין דפרק הזהב מ"ט ע"א קשה עליה, דשם אמרו מפורש רשאי בן לוי, ובפרק קמא דחולין דף ז' גבי ר' מאיר שאכל